

ISSN 0038-5972

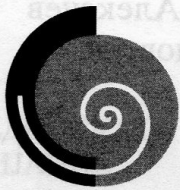
СОВРЕМЕННОСТЬ

Број **1** 2015
излегува од 1951 година

СОВРЕМЕНОСТ

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА И УМЕТНОСТ

РЕДАКЦИЈА „СОВРЕМЕНОСТ“	
РЕДАКЦИОНЕН ОБОЈ	
РЕДАКЦИОНА ЛАБОРАТОРИЈА	
РЕДАКЦИОНА ДРВОШАНОВА	
РЕДАКЦИОНА ТЕХНОЛОГИЈА	10
РЕДАКЦИОНА КОВИЛОСКИ	11
РЕДАКЦИОНА ЧУПОСКИ	
РЕДАКЦИОНА ПАТЕПИСНИ	
РЕДАКЦИОНА КАРИК	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА	
РЕДАКЦИОНА БАРИК	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА СО ПОГЛЕД НА ЖЕНА	17
РЕДАКЦИОНА ТЕОРИИ ОД ГЕНЕРАЦИЈАТА НА 80-ТЕ	
РЕДАКЦИОНА ВЕЛИНОВА, Ана ВЕЛЈАНОВСКА, Ана ГОЛЕЛШКА, Ана ВАСИЛЕВА,	
РЕДАКЦИОНА БЛАЖЕВСКА, Афродита НИКОЛОВА, Бистра КУМБАРОВСКА, Бранислав	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, Драгана ВЕЛИНОВА, Драгана НИКОЛОВА, Драгана	
РЕДАКЦИОНА КАРЕСКИ, Драгана ЕВТИМОНА, Драгана НИКОЛОВА, Драгана	
РЕДАКЦИОНА ВЕЛЈАНОВСКА-КОСТАДИНОВИК, Елена ПРВИЏИЌА, Елена	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, Ирена ЈУРЧЕВА, Искра ДОНЕВА, Јулијана	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, Мила КОЛЧЕВА ВЕЛИЧКОВА, Мила	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, Мила КОЛЧЕВА ВЕЛИЧКОВА, Мила	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, Ратка ШОКЛЕСКА, Сања	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, Ратка ШОКЛЕСКА, Сања	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, УРУМОВА-МАРКОВСКА, Слаѓана	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, УРУМОВА-МАРКОВСКА, Слаѓана	
РЕДАКЦИОНА ПЕТРОВСКИ, КУЛТИНИКОВ	19
РЕДАКЦИОНА ИНТЕРПРЕТАЦИИ	
РЕДАКЦИОНА МАЛЕСКА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	45
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	53
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	65
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	
РЕДАКЦИОНА КУЛКА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА	82

2015

Год. 64, број 1

СОВРЕМЕНОСТ

Списание за литература, култура и уметност
Издавач: Современост, Скопје

Редакција

м-р Славчо Ковилоски, главен и одговорен уредник
м-р Здравко Стојкоски, извршен уредник
Елена Пренцова, уредник

Првиот број на Современост излезе во Скопје, април 1951 година.

Досегашни главни и одговорни уредници:

(1951) - Киро Хаџи Василев

(1951 - 1952) - Владо Малески

(1952 - 1953) - Славко Јаневски, Димитар Митрев и Ацо Шопов

(1954 - 1968) - Димитар Митрев

(1969 - 1982) - Георги Сталев

(1983 - 2002) - Александар Алексиев

(2003 - 2012) - Васил Тоциновски

СОДРЖИНА

ИНТЕРВЈУ

Александар ПРОКОПИЕВ МИ СЕ ЧИНИ ДЕКА СУМ ЖИВЕЕЛ НИЗ НЕКОЛКУ РАЗЛИЧНИ ЖИВОТИ	5
---	---

НАГРАДА „СОВРЕМЕНОСТ“

Невен РАДИЧЕСКИ ВРЕМЕ БЕЗ ЗБОР	8
-----------------------------------	---

ТВОРЕЧКА ЛАБОРАТОРИЈА

Васил ДРВОШАНОВ ПОЕТСКИОТ ПРОМЕТЕЈ	10
---------------------------------------	----

Славчо КОВИЛОСКИ ОГАН	11
--------------------------	----

Атанас ЧУПОСКИ ПЕСНИ ПАТЕПИСНИ	13
-----------------------------------	----

Хакија КАРИЌ СВЕТУЛКА	16
--------------------------	----

Ивица БАРИЌ ДЕВОЈКА СО ПОГЛЕД НА ЖЕНА	17
--	----

АВТОРИ ОД ГЕНЕРАЦИЈАТА НА 80-ТЕ

Александра ВЕЛИНОВА, Ана ВЕЛЈАНОВСКА, Ана ГОЛЕЛШКА, Анета ВАСИЛЕВА, Аница БЛАЖЕВСКА, Афродита НИКОЛОВА, Бистра КУМБАРОВСКА, Бранислав ГОРЃЕВСКИ, Винета ОГНЕНОВСКА, Горјан МИЛОШЕВСКИ, Давор СТОЈАНОВСКИ, Даниел КАРЕСКИ, Драгана ЕВТИМОВА, Душко КРСТЕВСКИ, Ѓоко ЗДРАВЕСКИ, Елена ГОРЃИЕВСКА-КОСТАДИНОВИЌ, Елена ПРЕНЦОВА, Жарко КУЈУЊЦИСКИ, Звонко ТАНЕСКИ, Ирена ЈУРЧЕВА, Искра ДОНЕВА, Јулијана ВЕЛИЧКОВСКА, Костадин ГЕРОСКИ, Маја КОЈЧЕВА ВЕЛИЧКОВА, Мане МАНУШЕВ, Марина МИЈАКОВСКА, Марјан МИНОВ, Марта МАРКОСКА, Милена РИСТОВА-МИХАЈЛОВСКА, Небојша СТОЈАНОВСКИ, Ратка ШОКЛЕСКА, Сања БЕЖОВСКА, Славица ГАЦОВА СВИДЕРСКА, Славица УРУМОВА-МАРКОВСКА, Слаѓана АТАНАСОВА, Снежана СТОЈЧЕВСКА, Филип КЛЕТНИКОВ	19
---	----

ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Калина МАЛЕСКА МОКТА ВО ДИСКУРСОТ НА МАКЕДОНСКАТА КРИТИКА: „ТРПЕЊЕ“ НАСПРОТИ ВООБИЧАЕНОТО „ВЛИЈАНИЕ“	45
--	----

Димка МИТЕВА СОПСТВЕНИ ИМИЊА СО ПРЕНЕСЕНИ ЗНАЧЕЊА ВО МАКЕДОНСКАТА ЛИТЕРАТУРА	53
--	----

Ранко МЛАДЕНОВСКИ НАРАТИВНИТЕ СТРУКТУРИ ВО РОМАНИТЕ НА СЛАВЧО КОВИЛОСКИ	65
--	----

Александар ТРАЈКОВСКИ МУЗИКАТА ВО „ПРЕД ДОЖДОТ“ - СОДРЖИНА, КОНЦЕПТ И ПОСТИГНАТИ ЕФЕКТИ (ДВАЕСЕТ ГОДИНИ ПОДОЦНА, 1994 - 2014)	82
---	----

Ивица МАКСИМОСКИ ТИПОЛОГИЗАЦИЈА НА МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНА КРИТИКА	87
Милена РИСТОВА ТОТЕМ И ТАБУ ВО „СИЛЈАН ШТРКОТ“	91
РЕТРО Науме РАДИЧЕСКИ СУШТИНСКА И ДЛАБОКА ЕКСПРЕСИВНОСТ НА НАСЛУТЕНИТЕ СОСТОЈБИ	99
ИСЧЕКОРУВАЊЕ Андријана КОРОВЕШОВСКА ЃЕРДАН	103
Драгица ЗДРАВЕСКА ГЕНЕРАЦИЈА	104
Мирна ТРПКОВА ПИСМО ОД ИДНИНАТА	106
ПРИОПШТУВАЊЕ Живко Гроздановски ИЗБОР ИТАЛИЈАНСКА ПОЕЗИЈА ОД ДВАЕСЕТТИОТ ВЕК Џозуе КАРДУЧИ, Габриеле ДАНУНЦИО, Џовани ПАСКОЛИ, Гвидо ГОЦАНО, Серџо КОРАЦИНИ, Клементе РЕБОРА, Камило ЗБАРБАРО, Дино КАМПАНА, Еуџенио МОНТАЛЕ, Салваторе КВАЗИМОДО, Умберто САБА, Џузепе УНГАРЕТИ, Корrado ГОВОНИ, Алдо ПАЛАЦЕКИ, Филипо ТОМАЗО МАРИНЕТИ, Чезаре ПАВЕЗЕ, Пјер Паоло ПАЗОЛИНИ, Едоардо САНГВИНЕТИ, Алда МЕРИНИ, Џорџо КАПРОНИ	108
КРИТИЧКИ ПРЕГЛЕД Трајко СТАМАТОСКИ ЧАВДАР МАРИНОВ, МАКЕДОНСКОТО ПРАШАЊЕ ОД 1944 ДО ДЕНЕС	124
Вера СТОЈЧЕВСКА-АНТИЌ РЕПОРТАЖАТА КАКО ПРЕДИЗВИК	130
Здравко СТОЈКОСКИ ГОРАН КАЛОЃЕРА ЗА МАКЕДОНСКИОТ 19 ВЕК	132
Васил ТОЦИНОВСКИ ИКЕБАНИТЕ НА КСЕНИЈА ГРАБУСИН	136
Ана ВИТАНОВА-РИНГАЧЕВА СТИХОЗБИРКАТА „УА И УРА“ НА ЃОРГИ КАЛАЏИЕВ – ОРИГИНАЛЕН ПРИЗВУК НА МАКЕДОНСКОТО ПОЕТСКО ПИСМО	139
Елена ПРЕНЦОВА КОН КНИГАТА „ЕДИНСТВО НА ЛИЦАТА“ ОД ТРАЈЧЕ КАЦАРОВ, <i>ТРИ</i> , 2013	146
Ранко МЛАДЕНОСКИ „ГАРГАРА“ ЗА ДУШАТА ДА СЕ СМЕНИ	149
Мирјана СТОЈАНОВСКА ЗА БИЗАРНАТА СЕГАШНОСТ, РАЗГРАДБАТА И ПОТРЕБАТА ОД ЛЈУБОВ	152

НАРАТИВНИТЕ СТРУКТУРИ ВО РОМАНИТЕ НА СЛАВЧО КОВИЛОСКИ

Славчо Ковилоски е еден од помладите македонски книжевни автори кој зад себе има респектабилно литературно дело. Тој е автор на три романи, две монодрами, една збирка раскази, две поетски збирки, бројни книжевно-критички трудови во книжевни списанија, како и автор на неколку историски (историографски) монографии и коавтор на културолошки книги.¹

¹ Славчо Ковилоски е роден во 1978 година во Скопје. Дипломирал на Филозофскиот факултет во Скопје, група Историја, а магистрирал на Институтот за македонска литература во Скопје на тема „Патописот во македонскиот 19 век“. Работел како професор по историја, а бил и главен уредник на издавачката дејност на Агенцијата за иселеништво на Република Македонија за 2009 година. Денес Ковилоски работи како асистент-истражувач во Институтот за македонска литература во Скопје, а исто така е и главен уредник на списанието „Современост“, како и на списанието „Ние“. Ковилоски е автор на две поетски збирки и тоа „Сонцето повторно ќе изгрее“ (2000) и „Поезија во движење“ (2005). Ги објавил романите „Опасен сум“ (2007), „Сонување“ (2011) и „Синот на кралот“ (2011). Автор е на збирката раскази „Лоша тетка и други раскази“ (2013), како и на две монодрами: „Крале Марко (или Синот на Волкашин)“ (2010) и „На ’Ножот““ (2011). Ковилоски е коавтор на културолошките книги: „Аспекти на македонската урбана култура – Хип хоп Македонија“ (2005), „Хип хоп книга“ (2007) и „Хип хоп речник“ (2008). Покрај тоа, Ковилоски се јавува и како автор на неколку историографски книги: „Милош С. Милоевиќ и српските претензии кон Македонија во XIX

Во овој труд* ќе ги разгледаме суштинските наративни особености на неговите три романи и тоа „Опасен сум“ (Темплум, Скопје, 2007), „Сонување“

век“ (2009), „Патописот во македонскиот XIX век“ (2010), „Деспот С. Бацовиќ – непознати страници за еден Македонец“ (2010), „Прилепчани XIX век – енциклопедиски именик“ (2010), „Македонија: Кратка енциклопедија – револуционери“ (2011), „Почетоците на македонскиот патопис“, (2011), „Македонија и балканските војни“ (2012) и „Џебна енциклопедија на македонски револуционери“ (2012). Ковилоски е добитник на повеќе награди, меѓу кои и наградата за наука „3 Ноември“ на град Прилеп и „Големата Мајка“ на скопската Општина Гази Баба.

* Директен повод за навраќањето кон романескното творештво на Ковилоски во еден ваков интегрален вид е новообјавата на трите романи (како второ издание на секој роман) во 2014 година од страна на скопскиот издавач „Феникс“. Имено, овој интегрален труд за романите на Славчо Ковилоски е произлезен од три текста. Текстот со наслов „Роман со едноставна сложеност“ (за романот *Опасен сум*) првпат е објавен во списанието „Книжевно житие“ (бр. 10-11, 2008, стр. 48-52). Текстот „Концизен наративен дискурс“ (за романот *Сонување*) за првпат е објавен во книжевно-критичката книга „Промоции“ (Младеноски, 2013: 40-46). Текстот со наслов „Романескна мозаична композиција“ (за романот *Синот на кралот*) првпат е објавен во списанието „Современост“ (бр. 2, 2012, стр. 179-182). Овде се извршени бројни интервенции (измени и дополнувања) во трите текста со што интегралниот труд добива особена компактност, кохерентност и хомогеност.

(Макавеј, Скопје, 2011) и „Синот на кралот“ (Современост, Скопје, 2011). Во врска со вториот роман со наслов „Сонување“ треба да се нагласи дека овде го користиме второто издание на овој роман што се појави во 2014 година. Анализата на наративните структури ќе ја извршиме одделно за секој роман по што во еден сублимиран вид (како заклучок) ќе ги изложиме темелните особини на раскажувачките романескни стратегии на Ковилоски. Во овој воведен дел би го истакнале уште и податокот дека првиот роман „Опасен сум“ на Ковилоски во 2007 година беше во најтесниот круг за сега веќе традиционалниот избор на „роман на годината“ на „Утрински весник“.

1. Дело со универзални вредности и пораки (за романот „Опасен сум“)

Романот „Опасен сум“ е прво романескно остварување на Славчо Ковилоски. Станува збор, имено, за едноставна приказна за еден, како што потенцира авторот во неколку наврати во романот, „обичен човек“, а тоа е главниот лик, односно јунакот, кој уште со првата реченица се најавува во раскажувачката структура со целосното име и презиме – Корнелиус Вош:

Моето име е Корнелиус Вош.

Јас сум дипломиран социолог, член на едно друштво за заштита на животните, голем љубител на спортски натпревари, невработен, филмоман, вљубеник во класичната музика.

Сосема доволно за почеток. (Ковилоски, 2007: 5).

Овој лик е столбот, стожерот на романот и токму преку описите и дејствата поврзани со него се градат содржините коишто биле составен дел на авторовата имагинација и интенција.

Јунакот на овој роман истовремено ја врши и функцијата на наратор, а тоа значи дека на читателот му е понудена неговата перспектива, односно настаните се следат од гледната точка (идеолошкиот светоглед) на главниот лик.

Иако на прв поглед станува збор за едноставна приказна, сепак романот „Опасен сум“ од Ковилоски има една сложена семантичка структура со бројни испреплетени наративни сегменти што, пак, од своја страна ни дава за право да констатираме дека ова книжевно дело се одликува со „сложена едноставност“ или со „едноставна сложеност“. Да го појасниме ова!

Имено, пред читателот тече една сосема едноставна приказна за мошне краток период од животот на еден млад човек од нашата современост кој се соочува со оние познати секојдневни егзистенцијални проблеми – работа, пари, семејство, пријателство, лицемерие, љубов, неверство, омраза, одмазда, властољубие итн. И бидејќи е тоа така, само по себе се наметнува прашањето – што има тука необично и интересно за да може од таа вообичаена и веќе здодевна шема да се создаде нов роман којшто ќе го заслужи вниманието на публиката? Има! Во тие стереотипи, Ковилоски мошне умешно вметнува голем број привлечни и според самата своја природа по малку невообичаени структурни елементи коишто го прават овој роман интересен и привлечен за строгиот читателски критериум. Ќе ги назначиме тие наративни сегменти со елаборација на нивните најзначајни, но и најфункционални особености.

Тука мислиме, пред сè, на примената на една наративна постапка којашто подразбира поставување на културниот код на дискурсот во супериорна позиција над сите други наративни сегменти. Меѓутоа, има и многу други елементи коишто ја прават посебна оваа раскажувачка структура:

доминацијата на иронијата и самоиронијата; колебливиот наратор; сомнежот во автентичноста на „автентичните“ вредности; удвојувањето на определен број наративни фрагменти во последователните раскажувачки структури; креираните резимеа кои функционираат како макети за одредени наративни програми; металитературните конструкции; портретот како скица или како „кроки“; старата и добропозната опозиција *индивидуа – општество* поставена како опозиција *индивидуа – власт*; и уште една значајна и необична стилска особеност – кратките реченици што ги среќаваме во овој роман и што ја овозможуваат привлечноста и читливоста на текстот, коишто од друга страна, за жал, воопшто и не се вообичаени и „традиционални“ за романескните структури.

„Сакав да напишам мало книжуле за обичниот човек, а излезе книжуле за еден период од мојот живот“ – вели нараторот, односно јунакот во романот. (Ковилоски, 2007: 137). Интенционалниот исказ „сакав едно, а излезе нешто сосема друго“ во контекстот на овој роман ја имплицира доминацијата на оној таканаречен културен код којшто е инволвиран во текстот и кој овде ја има преземено улогата на творец или создавач на дискурсот. Уметничкиот производ, како што сака да ни порача авторот Ковилоски, не е креација на авторот, ами на оној систем од знаци и симболи којшто ја формира културната сфера на нашето време и на нашиот простор, а таквата теза во извесна смисла си наоѓа своја потпора во структуралистичките и во постструктуралистичките книжевно-теориски изводи на Ролан Барт. И токму затоа овој роман, според својата природа, ја има во себе предиспозицијата и натаму да го добива заслужениот публицитет меѓу читателскиот аудиториум.

Воопшто не е случајно тоа што во структурата на овој роман ги среќаваме иронијата и самоиронијата како

доминантни белези затоа што во цивилизацијата (општеството, културата како општи категории) во којашто живееме колку што е трагична толку е и смешна, односно е трагикомична. Таа иронија најчесто е адресирана до владетелите како хронотопски универзална категорија:

Потоа дојде и судскиот налог за претрес на мојот стан. Одамна не сум чистел, од последниот пат кога пронајдов куп неупотребливи и заборавени предмети. Ми го откорнаа патосот на неколку места, ја собраа пајажината позади шкафовите, проверија дури и во ВЦ-шолјата. Не најдоа ништо. Беа љубезни и ми се извинија за направениот неред. Реков дека е во ред сè додека органите задолжени за нашата безбедност се грижат за доброто на граѓаните. Ми рекоа дека им е мило што сум соработувал со нив. Им реков да си ебат мајката и дека сега можат да излезат од станот. (Ковилоски, 2007: 133).

Меѓутоа, присутна е и самоиронијата како знак за проекција на вината од власта врз субјектот, но и за оној вечен процес на потрага по себеси, на себесознавање и себедефинирање:

Ги обожавам хамбургерите. Не знам што би правел без брзата храна, за која велат дека е толку штетна. *Обожавам штетни работи. Па нема да живеам триста години!...*

Ги обожавам фудбалските натпревари. *Обожавам кога ќе појдам на стадион и ќе ги испуѓам судиите и играчите. И домашните и гостите. Ми олеснува тогаш.* Се испразнувам од секакви негативности и дома се враќам среќен и задоволен. Се струполувам на кревет и веднаш заспивам...

Ги обожавам луѓето што ме обожават. Нема такви, но во случај да се пронајде некој. (истакнатото наше – Р.М.) (Ковилоски, 2007: 101-102).

Или, уште еден пример за автоиронија дополнет со ефектот на очудување:

Ги сакам писмата, но никој не ми пишува. Умре тоа време кога се пишуваа писма, денес е поедноставно по телефон или по мејл. – реков на Јасмина да ми напише писмо. Навистина, по една недела по пошта ми пристигна писмо, кое ме изненади. Не знаев дека Јасмина ќе ме сфати толку сериозно.

Го отворив...

Внатре пишувавше:

„Ти си ѓубре. Ти си најголемото ѓубре што постои во светот“.

И толку!

Се разочарав. Не заради содржината, туку поради тие две скудни реченици, коишто кажуваа една иста работа која ја знаев од порано. Јас сум ѓубре. Јас сум најголемото ѓубре што постои на овој свет. (Ковилоски, 2007: 100).

Во врска со писмата, ќе приложиме тука уште еден фрагмент од романот „Опасен сум“ како илустрација за типична автоиронија:

Сакам да му пишам писмо на американскиот претседател, да го поздравам. Сакам и да му посакам неколку желби, ако може да ми ги исполни. Се надевам дека ќе ми одговори во догледно време. (Ковилоски, 2007: 138).

Во ваквите нарративни сегменти исполнети со иронија и самоиронија го согледуваме и неизбежниот континуитет

во развојот на македонската прозна литература, односно особеностите што се својствени за делата на Живко Чинго, Димитар Солев и Драги Михајловски. Иронијата и самоиронијата, всушност, се присутни и во други значајни нарративни сегменти од овој роман како што се металитературниот слој, портретот и други, но за тоа – потоа.

Колебливоста на нараторот е забележлива уште на рамништето на прашањата поврзани со процесот којшто е во врска со градењето, со создавањето на текстот. Станува збор, всушност, за коментари коишто се однесуваат на самиот дискурс, што значи дека нивниот карактер е металитерарен. На таков начин авторот создава еден функционален раскажувачки принцип зашто „несигурноста“ на нараторот е компатибилна со несигурноста, проблематичноста на времето и просторот во кој се случува дејствието од романот. Таа колебливост е видлива и при градењето, односно интегрирањето на ликовите. Така, нараторот за ликот на професорот Фрунер ќе прокоментира:

Каков е навистина? Не знам, најискрено. Има нешто чудно поврзано со него, што никако не можам да го дознаам. Се надевам дека ќе откријам наскоро, иако се случувало и порано, моите претчувства да ме излажат. (Ковилоски, 2007: 11).

Или, пак, во врска со дискурсот нараторот ќе даде директен колеблив коментар:

Не знам каков крај ќе се случи кај мене. (Ковилоски, 2007: 101).

Романот „Опасен сум“ од Ковилоски е невообичаен и поради тоа што овде се проблематизира не само потрагата на таканаречениот „проблематичен“ јунак по автентични вредности,

туку се проблематизира и самата автентичност на „автентичните“ вредности. Таа постапка подразбира дезинтеграција на постоечките книжевнотворечки модели и потрага по свој сопствен, единствен и оригинален израз. Притоа, ирелевантно е прашањето дали тие нарративни сегменти се даваат на имплицитен или на експлицитен начин. Интенцијата на авторот е сосема јасна, а тоа го потврдуваат бројните коментари на нараторот:

Велат дека соновите кажуваат работи што може да ти се случат во иднината. Дури има и разни соновници што потоа ќе ви кажат дека ако сонуваш куче е добро, а змија лошо. Глупости. Дали современиот човек треба да верува во сè што му се сервира? Дали човекот навистина слета на Месечината? Дали човекот е доволно затруен со хемикалии кои предизвикале зависност кај него од нив и при прескокнување на дозата, тој едноставно полудува? Дали јас полудувам? (Ковилоски, 2007: 28).

Сомнежот, имено, е првиот сериозен чекор кон себесознавањето, односно првиот сериозен чекор во потрагата по својот вистински, автентичен идентитет.

Со оглед на фактот дека романот во својата структура нема некоја (само една!) точно определена тема која би се развивала во последователните раскажувачки делови, туку станува збор за голем број теми и мотиви поврзани со јунакот, авторот пронашол начин „да го врзе текстот“ со удвојување, односно со повторување на некои нарративни фрагменти. Тоа удвојување оди во прилог и на една идеја којашто често ја среќаваме во содржината на романот – повторувањата во животот на човекот, односно она што се детерминира како „веќе видено“. И овде Ковилоски мошне умешно оперира

со деловите од нарацијата врзувајќи ги во една хомогена целина. Би можеле, во врска со ова, да зборуваме и за двозначност на таа постапка, односно и за една нејзина фигуративна вредност. Алузијата е јасна и таа се однесува на она секојдневно здодевно (монотono) повторување на истите постапки, односно обврски со што во стегите на цивилизацијата индивидуата станува машина, автомат, робот.

Поради многубројноста на ситуациите и ликовите за кои и не се даваат подробни нарративни спецификации, во рамките на раскажувањето авторот креира и определен број таканаречени „резимеа“ кои имаат функција да го потсетат читателот, да му дадат кратки информации, да ги зачуваат во неговата меморија секвенците што се значајни за следењето на дејството. На пример:

Знаев неколку факти, со кои секојдневно се сретнував: Премиер работеше фантастично, Јулија престана да ми се јавува, Тони го гледав поретко, а Павле извесен период замина на планина, да се освежи на воздух. (Ковилоски, 2007: 78).

На ваков начин се создава едно нарративно сврзувачко ткиво кое има функција да ја зачува компактоста на прозниот дискурс.

Металитературните конструкции во романот имаат функција да си поиграат со онаа таканаречена „творечка постапка“, односно со книжевно-теорискиот инструментариум кој се занимава со „тајните на создавањето на книжевноста како уметност“. Токму затоа, секогаш кога ќе ги сретнеме ваквите металитературни сегменти, во нивна близина веднаш на површина излегува и иронијата како оружје во рацете на авторот кој сака да се ослободи од

шаблоните, односно од клишеата. Во таа смисла, нараторот јасно и гласно коментира:

Трагичните краеве во себе секогаш имаат по нешто среќно. Во среќните завршетоци секогаш има нешто по малку трагично, по малку патетично и по малку досадно.

Не знам каков крај ќе се случи кај мене. Можеби треба да ве анкетирам. Кој е за трагедија? Кој е за хепиенд? Како и да е, овие ваши избори ќе ги наместам да бидат по моја волја. Ќе правам „наместалка“. Кој ќе ме спречи... (Ковилоски, 2007: 101).

Токму затоа и веќе рековме дека овде на преден план не е онаа препознатлива постмодернистичка наметлива насоченост кон читателите (оние неподносливи авторски додворувања кон читателот), туку напротив – тој принцип не само што се изневерува ами и се иронизира со него.

Во таа смисла, во структурата на овој роман се среќаваме и со иронизирање на сметка на таканаречениот „реалистичен“ портрет. Ковилоски не интегрира портрети на ликовите, туку дава скици за портрети, односно гради еден тип на иронични анти-портрети. Токму затоа овде ретко можеме да сретнеме ликови-типови (од типот на Петар, на пример), затоа што ликовите само се маркираат (им се дава ознака), се појавуваат за миг тогаш кога треба да извршат определено дејство (да исполнат одредена наративна програма) и потоа, исто така за миг, исчезнуваат, ги снемива од сцената. Нема тука никаков обид да се даде екстензивен опис на ликот, туку таксативно се набележуваат неговите атрибути како, на пример, за Магдалена:

Во Премиер ја сретнав Магдалена, една моја стара познаничка.

Општи податоци за неа:

Брачен статус – немажена.

Коса – црна.

Висина – 165 см.

Дополнителен податок: никогаш не сме биле во врска. (Ковилоски, 2007: 92).

Или, пак, скицата за портрет на Михаило каде што повторно доминираат иронијата и самоиронијата:

Таа и Михаило поминаа кај мене, колку да се видиме со него... Инаку, тој ми е пријател од војничките денови.

Општи податоци за него:

Брачен статус – разведен.

Коса – костенлива.

Височина – 178 см.

Никогаш не сум бил во врска со него. (Ковилоски, 2007: 95).

Опозицијата *индивидуа* – *општество* во овој роман Ковилоски ја трансформира во опозиција *индивидуа* – *власт* свесен за фактот дека вредностите коишто се значајни (вистински, автентично автентични!) за единката ги уништува (забранува!) општеството преку механизмите на власта (во една општа, универзална смисла) и сосема е јасно дека може да се постави знак за еднаквост помеѓу овие две категории како што се *општеството* и *власта*. Наративните коментари коишто се однесуваат на власта се експлицитни и, пред сè, иронични.

Романот „Опасен сум“ од Славчо Ковилоски претставува едноставна современа приказна која зборува за проблемите и премрежијата со кои се соочува човекот, пред сè младиот човек, во општеството (цивизацијата во општа смисла) во кое владее законот на незаконското владеење. Се пресликува во овој роман безнадежноста и бесперспективноста на младите, губењето на вистинските вредности, талкањата по

криви и погрешни патишта, немоќта да се променат нештата од корен, желбата да се остави сè и едноставно да се избега таму некаде далеку во белиот свет. Меѓутоа, Ковилоски, сепак, го приведува при крај својот роман со една оптимистичка, со една надежна и сосема човечка и човечна поента:

Заеби, не сакам да бидам само бледа слика. Не бегам од ништо. Од ништо! Останувам овде.

Или како што знаеше да рече Шоколе:

– *Не заебавај се со мене. Јас сум опасен!* (Ковилоски, 2007: 136).

Ваквите пораки, секако, ја промовираат онаа општопозната универзална истрајност на човекот пред сите премрежија. И затоа може да заклучиме дека романот „Опасен сум“ од Ковилоски претставува книжевно дело со универзални вредности и пораки.

2. Човековиот копнеж по недофатливото (за романот „Сонување“)

Славчо Ковилоски во 2011 година се појави на македонската книжевна сцена со својот втор роман со наслов „Сонување“ публикуван од страна на издавачката куќа „Макавеј“ од Скопје.² Станува збор, имено, за роман во кој како доминантни наративни сегменти ги среќаваме девијациите на современото општество, односно деградациите на отуѓената индивидуа во модерниот живот. Во таа смисла, би можеле да ја приложиме тезата дека вториот роман на Ковилоски има извесни допирни точки со неговиот прв роман со наслов „Опасен сум“.

² Го користиме овде (при цитирањето на фрагментите) второто издание на романот „Сонување“ што се појави во 2014 година. [Ковилоски, Славчо (2014). *Сонување*. Скопје: Феникс].

Имајќи ја предвид дефиницијата на Лисјен Голдман за романот како повест за деградирана потрага по автентични вредности во еден свет којшто и самиот е деградиран (Goldman, 1967: 44), за ова книжевно дело на Ковилоски може да се рече дека во вистинска смисла на зборот претставува потрага по автентични вредности во современото деградирано општество. Наративната дескрипција на девијациите и деградираноста на модерниот живот започнува од семејството, а потоа се проширува на другите општествени сфери, па дури и во широките рамки на сето човештво. Главен носител на тие описи на деградациите и девијациите во современиот човеков живот е Јан, јунакот во овој роман. Тој е разведен (деградација на семејството), добива отказ на работното место како новинар во еден медиум за кој известува за воен судир во Могадишу (девијациите во општеството) и со своето сонување и фантазирање постојано бега од стварноста, од реалноста (деградација на индивидуата, а бидејќи таа деградација во нарацијата функционира метонимиски, како дел за целината, тогаш ќе речеме и деградација на цело човештво). Тој забележлив доминантен ескапизам интегриран во ликот на Јан е основното семантичко јадро во кое е концентрирана и кое ја хомогенизира сета раскажувачка структура на романот „Сонување“ од Ковилоски. Јан е отуѓен од семејството, отуѓен е од заедницата (колективот, општеството), но тој е отуѓен и од себеси. Овој лик, всушност, функционира како прототип на современиот, модерниот човек фатен во пајажината на колективните заблуди и на воените конфликти. И токму затоа Јан сака да лета, да избега од здодевното секојдневие, но и од канците на цивилизациската стереотипност.

Тоа е, впрочем, и основната причина поради која во нарацијата на овој роман на Ковилоски се среќаваат и

бројни фантастични елементи. Бегството од грдата и неподнослива реалност е, всушност, бегство во иреалното, во нестварното, во имагинарното, во сонувањето, односно во фантазирањето. Проблематизирањето на стварноста е реализирано со помош на две суштински категории – *митот* и *фолклорот*. Змејот Конрад, односно личниот, индивидуалниот змеј на јунакот Јан, во романот има улога на митолошко суштество кое ги поврзува разните генерации од семејството на главниот лик. Тоа е невообичаен змеј, тој е добар змеј, змеј заштитник, и функционира (од аспект на актантиот модел) како лик помошник на Јан. Неговата (на змејот) трансформација во птицата феникс и неговото (на змејот) повторно раѓање од сопствената пепел го симболизира, всушност, цикличниот живот во природата и вечното обновување на доброто како опозит на злото. Потрагата на Јан по загубениот змеј не е ништо друго туку потрага по доброто, потрага по позитивните, по вистинските, автентичните вредности во животот. Се разбира, по долгата и измачувачка потрага Јан ќе го пронајде својот змеј Конрад, ќе го пронајде доброто, ќе ја пронајде врската со своите предци, ќе го пронајде сопствениот генеалогски код, а со тоа ќе го открие почетокот на патот кон сопствената индивидуална иднина, кон својот автентичен идентитет. Како поткрепа на ваквата теза нека ни послужи наративниот сегмент во кој Лука, малечкиот син на Јан кој ја симболизира иднината, кажува дека и тој има змеј што се вика Конрад. (Ковилоски, 2014: 146). Тоа е, имено, митски наративен елемент што е позициониран како линк, како нераскинлива врска меѓу минатото, сегашноста и иднината. Во таа смисла, тука во овој роман на Ковилоски ги среќаваме и реминисценциите кон минатото преку писмата на предците, преку љубовта нивна, преку судбината да се остават

коските далеку во прекуокеанската туѓина, преку змејот Конрад кој истовремено е и змеј на предците.

Во врска со фолклорот, во „Сонување“ е интегрирана една „легенда за змејот“ која функционира како текст во текст, како приказна во приказна, односно како дискурс во дискурс, што секако ја илустрира интертекстуалноста (транстекстуалноста) во овој роман. Најчесто, наративните фрагменти кои ги дефинираме како дискурс во дискурс имаат улога да ја нагласат основната идејна и тематско-мотивска структура на главниот текст, на основната нарација, односно да ја потенцираат пораката на книжевно-уметничкото дело. И во овој роман таа легенда за змејот како приказна во приказна има за цел да ја засили идејата за онаа потреба на човекот постојано да трага по среќата, по она што му недостига, по она што го нема, по доброто како автентична вредност. Но, основната уметничка порака на оваа легенда, како и на сиот роман впрочем, е тоа дека среќата на човекот не се наоѓа таму некаде далеку од него, туку во неговата близина, во неговата средина, во неговиот дом со најблиските, со своите. Таа порака и експлицитно е дадена во легендата за змејот во форма на наравоучение:

Кога ги отворил очите, пред него се наоѓал неговиот стар татко и неговата сестра Шпрехел. Врхел скокнал кон нив и силно ги прегрнал. Истото го направиле и татко му и сестра му. Долго време стоеле така гушнати и плачеле од среќа што конечно повторно сите тројца биле заедно.

Кога конечно се пуштиле, започнале да разговараат. Долго разговарале, но Врхел разбрал само неколку реченици на татко му: *дека пред нас го гледаме само она што сакаме да го видиме; дека она што го*

бараме најчесто е поблиску до нас отколку што мислиме; дека по дождот секогаш следува сонце и дека лошиот змеј не е секогаш толку лош колку што мислиме, туку дека луѓето честопати го предизвикуваат да биде таков. (истакнатото наше – Р.М.) (Ковилоски, 2014: 80).

Овој фрагмент од легендата за змејот, всушност, ги отсликува основните атрибути на Јан, јунакот од романот, кој среќата секогаш ја бара некаде далеку од своето опкружување, далеку од својот дом, далеку од своето семејство, далеку од својата татковина, далеку од стварноста, далеку од реалниот живот. Токму затоа за момчето Врехел, јунакот од легендата кој тргнува во потрага по својата малечка сестричка грабната од змејот, можеме да кажеме дека е лик двојник на Јан, лик-рефлектор кој го надополнува семантичкото поле на јунакот од овој роман. И токму затоа оваа легенда за змејот можеме да ја детерминираме како минијатура на овој роман, како макета која ги дава темелните контури на наративната структура од „Сонување“. И уште нешто за оваа легенда во романот. Змејот од легендата има идентично семантичко поле со личниот змеј Конрад на јунакот Јан од романот. А тоа воопшто не е случајно затоа што и овие два опозитни лика меѓусебно се надополнуваат, се надградуваат во своите улоги како раскажувачки елементи. Ова е уште еден аргумент за нашата теза дека легендата за змејот претставува наративна макета за сиот роман.

А фантастичното и реалистичното се среќаваат и во самата атрибуција на јунакот Јан. Имено, една од семите со кои се интегрира ликот на Јан е неговата желба да лета, неговиот копнеж да ја изневери стварноста во која на човекот не му е дадена способноста, моќта да лета. Јан навистина лета во својата имагинација, во своето сонување (човекот

лета, а птиците зборуваат!). Во своето фантазирање тој лета заедно со својот змеј Конрад:

Мојот змеј е само мој змеј. Од посебен вид. Има крилја, две нозе и е зелен по боја. Грбот му е темно-зелен, а градите светло-зелени, бледи до жолтеникави. Сака да се гали. Особено сака да го чешкам по главата, која не му е многу голема и на која има неколку долги влакненца, како коса. На нозете има мали ноктиња, има голем мев и многу е паметен.

Понекогаш знае да биде сериозен. Тогаш изгледа строго и кажува мудри мисли.

Понекогаш е толку весел, што знае само да се смее и да зборува глупости.

Понекогаш само летаме. Ќе се качам на неговиот грб и летаме низ небесните просторства. Тогаш длабоко во моите гради го вдишувам реткиот воздух. О, слободо. О, бескрајни далечини, колку сте само блиску. (истакнатото наше – Р.М.) (Ковилоски, 2014: 24).

Но, Јан ќе се обиде да лета и во стварноста. Тој и навистина „ќе ја изневери“ стварноста, но сосема за кратко затоа што по „летнувањето“ од високата зграда тој ќе се најде здробен на плочникот, а миг потоа во болница со испокршени коски и со загубени два прста. Тоа е цената што тој ќе ја плати за својот копнеж навистина да лета. Тоа е цената што фантастиката ќе му ја наплати на реализмот заради изневерувањето, заради проблематизирањето на „стварноста во реалниот живот“, но тоа е и цената што ќе ја плати секој сонувач којшто ќе посака навистина да лета, секој сонувач на кој сигурното и безбедно цврсто тло на земјата не му е доволен простор. Токму тоа е, имено, цената што ја плаќа индивидуата која трага по

непознатото ново, а за сметка на прогресот на сето човештво. Сметаме дека тоа е и интенцијата на авторот Ковилоски – ваквата порака да ни ја пренесе со една парадоксална наративна конструкција. Затоа и свое место и своја улога во овој роман имаат и Колумбо, Ајнштајн, Пастер, Шопен, Гете, Тагоре, Сент-Егзипери, Ками и многу други „сонувачи“ и патници кон новото, кон непознатото.

Со фантастиката во романот „Сонување“ на Ковилоски е поврзана уште една особеност на ова дело – калеидоскопскиот сетинг, односно променливиот амбиент. Брзата, секавичната промена на просторот е еден од формалните показатели за фантастичната нарација. Ваквите брзи промени на просторот се најзабележливи во потрагата на јунакот Јан по змејот Конрад. Калеидоскопскиот сетинг, имено, ги маркира препреките што треба да ги совлада јунакот на својот пат кон целта. Затоа таа потрага на шеснаесетгодишниот јунак Јан по змејот е еден вид иницијација, ритуал на интегрирање на индивидуата во светот на возрасните, во заедницата, во колективот.

Поголем број од ликовите во овој роман имаат идентични наративни програми. Тоа се индивидуи коишто се отуѓени и од себеси и од другите, односно од општеството, деградирани карактери кои талкаат низ лавиринтите на цивилизацијата барајќи ја сопствената среќа и своето место во заедницата. Се разбира, типичен пример за тоа е главниот лик, јунакот на оваа романескна нарација. Јан е „главниот“ сонувач, „главниот“ фантазер фатен во семејните, но и во пошироките општествени мрежи на колективот. Тој е неконформист, не се подведува лесно под општествените норми, но тој е и деградирана индивидуа чии сонувања и фантазирања ќе го одведат во еден непромислен самоубиствен чин чии поттици и мотиви лежат во

неговата имагинација. Со идентични семантички полиња се изградени и ликовите на госпоѓа Георгина, госпоѓица Каролина, Стефан, Наташа и така натаму. Сите овие ликови како интегрантни семемии со своите атрибути (семи) упатуваат на деградираноста, дегенерираноста на современото општество во кое како да се губат по автоматизам вистинските, автентичните човекови вредности. Ваквата лабилност на ликовите во овој роман, впрочем, ја потврдува и трансформацијата на змејот Конрад во малиот феникс Фриц. Токму затоа тврдиме дека овде не е случајно избрана доминацијата на фантастичниот код на раскажувањето (трансформациите на ликовите, на пример), бидејќи во голема мера таквата нарација учествува во креирањето, односно во структурирањето на таа деградирана слика за современата цивилизација. Оттаму доаѓа и онаа желба на јунакот Јан (кој истовремено е и наратор) за пресоздавање, за повторно создавање на светот.

Сè на сè, со ова книжевно дело Славчо Ковилоски уште еднаш ни нуди роман за човековото чувство на загубеност во цивилизациските лавиринти, во темните ходници на општествениот живот, за незадоволството на човекот од стварноста таква каква што е, за човековата желба постојано да и се враќа, да и се навраќа на природата, за нашиот неодолив копнеж вечно да трагаме по новото, по непознатото.

Нарацијата во романот е организирана во неколку паралелни приказни со што се постигнува една забележлива динамичност во раскажувачката постапка. И таа паралелна нарација воопшто не го отежнува следењето на дејствата во романот затоа што Ковилоски применува едноставен стил на раскажување, особено со неговите кратки реченици препознатливи и во првиот роман со наслов „Опасен сум“. Од друга страна, за таа лесна приемливост на

романот од страна на читателот придонесува и концизноста во раскажувањето, односно необемноста на книжевното дело. Ковилоски и во овој роман не се впушта во презентирање на детални описи и непотребни одолговлекувања на приказната туку колку што е можно пократко, поконцизно ја пренесува до читателот суштината, срцевината на неговата приказна. Ваквите „семантички празнења“ не само што не ја намалуваат уметничката, естетската „цена“ на романот туку и придонесуваат за активното учество на читателот во креирањето на финалниот изглед на делото затоа што токму тој (читателот) со својата имагинација ќе ги надолжни тие празни места и ќе го комплетира мозаикот на раскажувањето со што ќе добие едно уникатно книжевно дело што тој (читателот) го дооформил на свој начин кој е единствен, уникатен, ендемски.

3. Книжевно-историски мозаик (за романот „Синот на кралот“)

Синот е Марко, а кралот е Волкашин. Овој роман на Славчо Ковилоски е второ негово книжевно остварување за славниот Крале Марко (Крали Марко, Марко Крале). Имено, во 2010 година Ковилоски ја објави монодрамата со наслов „Крале Марко (или Синот на Волкашин)“ (Ковилоски, 2010) во која на еден чудесен начин Крале Марко се појавува повторно по шестотини години од неговата смрт (или исчезнување од светот) и му се обраќа на македонскиот народ, а самото тоа е индиција дека станува збор за монодрама која ги содржи во себе и историското (факцијата) и имагинарното (фикцијата). Идентична симбиоза на фактивното (историското) и фиктивното (книжевното) среќаваме и во романот на Ковилоски за Крале Марко. Голем број ликови и настани од романот имаат историска референцијална функција, односно упатуваат на стварноста од минатото. Тоа се,

на пример, ликовите Волкашин, Углеша, Марко, Андрејаш, Иваниш, Митруш, цар Урош, Тимурташ, богомилите (како колективен лик) и други, а тука се и настаните како, на пример, битката на Волкашин и Углеша против царот Урош, навлегувањето на османлиските воени сили во Европа, битката на Марица и слично. Се разбира, идентична референцијална функција имаат и голем број топови како што се Охрид, Преспа, Скопје, Призрен, Прилеп, Сер, Воден, Дубровник и многу други. Сиот тој историско-топонимски квантум, секако, е претставен низ призмата на уметничката имагинација на авторот.

Меѓутоа, она што е, би рекле, типично за овој роман на Ковилоски е специфичното менаџирање на нарацијата со голем број наратори. Тоа се, всушност, ликови во романот кои учествуваат директно во претставените настани поврзани со Крале Марко. Во улога на наратори, имено, се појавуваат ликовите Волкашин, Мунеџимбаши, Лала Шахинпаша, Андрејаш, монахот Гаврил, Иваниш, монахот Петар, Митруш, писарот Добре, Елена (мајката на Крале Марко), Тимурташ и самиот Крале Марко, а еден дел од нарацијата е организиран и преку омнисцентниот минимален (прикриен) наратор со формата за трето лице еднина (раскажување во „тој-форма“), односно со таканаречениот безличен наратор. Ваквиот комбиниран пристап во изборот на наративниот глас, односно на субјектот на дискурсот, му овозможува на авторот да понуди мноштво гледни точки [аспекти, погледи на свет или модалитети, кажано со драматуршкиот речник на Горан Стефановски (Стефановски, 2003: 79-85)] за дејствата и за описите во романот. Таа мултиплицирана фокализација резултира со еден широк спектар на интерпретации (идеологии) за историските настани поврзани со славниот Крале Марко, а тоа е показ и за фактот дека и во историјата еден ист настан

може да се толкува на различни, па дури и на сосема спротивни начини. Врз тоа, всушност, и се базира веќе предочената симбиоза на историското и книжевното, односно на фактографијата и уметничката имагинација во овој роман. Од друга страна, големиот број наратори и фокализантни точки (односно фокализанти) ја отвора и опцијата да се навлезе во толкување на суштински прашања поврзани со одредени специфики на историската личност и на книжевниот лик Крале Марко. Такво е, на пример, прашањето за односот на јунакот на овој роман кон војувањето против османлиската војска. Раскажувањето од гледната точка на Андрејаш и Иваниш (браќата на Марко) го открива несогласувањето меѓу нив и наследникот на престолот, Крале Марко, за политиката што треба да се води кон османлиите. Низ призмата на Андрејаш, на пример, вака се објаснува пасивноста на Марко кон османлиската наезда:

Надојдоа синовите на Мухамед.

Ги заклаа Христовите деца.

Ги однесоа далеку. Ги раселија.

Ги разбија чедата Божји.

Јас? Не ме плашат тие мене.

Неколкупати му реков на Марко: да ги собереме луѓето и да им застанеме на патот. Но, тој само молчи. На крајот ми вели: мое е да им обезбедам мир и долг живот на моите поданици, а не војна и крвје. Знаеш ли, ми рече тогаш Марко, дека добриот владетел се грижи за поданиците свои како за свои деца? Понекогаш, ми рече тој, подобро е да го дочекаш вистинскиот момент и да удриш, отколку безглаво да јурнеш на непријателот. Тоа ми го рече мојот брат и остана на тоа. (Ковилоски, 2011: 44).

Истата дискутабилна проблематика се интерпретира и од гледната точка на Иваниш:

Решив да го напуштам братот крал и да заминам на запад. Отидов кај Балшите, наши стари роднини и пријатели. Балша Втори ми ги отвори портите и ме избаци од радост. А јас нему му донесов десетмина млади јунаци. Марко прати гласник по мене да размислам што правам за да не западнам во неволја. Има ли поголема неволја од таа да седиш со скрстени раце додека некој ти го ограбува домот?

Минаа четиринаесет години од смртта на татко ми кога решив да го напуштам Прилеп. Марко никогаш не ми прости за тоа, но и јас не му простив што мирно гледаше како неговата земја ја освојуваат други. Народот, велеше, народот да е добар. Брату, не жали ги толку поданиците, зашто тие знаат и да ти го свртат грбот! Не бидува секогаш со добрина. Народот, велеше тој, да не страда народот. Ако е така, јас заминувам, а ти заборавај го моето име и заборавај дека сум постоел. Кога ќе умреме, ако и двајцата замине во рајот, тогаш ќе си простиме еден на друг. (Ковилоски, 2011: 73-74).

А за вазалството на Крале Марко се зборува и преку омнисцентниот наратор во дијалогот меѓу Андрејаш, Иваниш и Крале Марко. Тоа значи дека за една иста тема, за едно исто прашање во романот се нудат три гледни точки, три аспекти, односно три погледи, три интерпретации.

Истата наративна техника, односно фокализацијата, се користи и за да се потенцира хиперболизирањето при описот на ликот на Крале Марко. Омнисцентниот наратор, на пример, вака ја раскажува случката со смокот:

– Добро – рече Марко клоцнувајќи го задреманиот Андреа по

нога – Ајде станувај, одиме – но Андреа изгледа беше го фатил здрав сон. Кога Марко се наведна кон него за да го плесне по лицето, наеднаш се слушна крцкање на гранките од дрвото под кое тие се наоѓаа и во следниот миг еден огромен смок падна врз Марковата глава... Марко, пак, реагираше инстинктивно, извлекувајќи се на чуден начин пред смокот да успее да го зграпчи во прегратка и извлекувајќи го ножот од појасот замавна кон неговата глава. Од неа, така расечена, шикна млаз течност и се обеси на долгото тело. Очигледно, иако ударот беше силен, не успеа да му ја откине главата. (Ковилоски, 2011: 23).

Меѓутоа, монахот Петар (како наратор), кој е сведок на настанот, сосема поинаку го опишува тоа:

И го прашувам за совет Марка, да ми каже што да правам и како да чинам, туку една змија, море каква змија, една ламја му скокна за да го голтне. Тој го извади мечот за да ја удри, за да и ја поткине главата, ама таа го фркна со опашката по градите. Таков удар и вол ќе кутнеше, но не и нашиот Марко. Тој остана на нозе, ама лут, лут и црвен од лутина. Го фрли мечот, го зема боздоганот и мавнување со него, паууу – летна главата на ламјата. Ние, кутричките, да не беше таа јунаштина, ќе завршевме во стомакот на чудовиштето и немаше повеќе да го видиме светлото на денот. (Ковилоски, 2011: 86-87).

Овие два аспекти за еден ист настан се мошне солидна илустрација за тоа како се граделе хиперболизираните легенди за историската личност Крали Марко трансформирана во фолклорен и книжевен лик.

Имено, во фолклорот, односно во народната книжевност, Крали Марко е претставен како биполарен, амбигвитетен лик – и добар и зол, и ангел и ѓавол. И во романот „Синот на кралот“ од Ковилоски овој митски јунак е прикажан со двете негови страни (односно лица) и тоа експлицитно во оние фрагменти од ова дело во кои наратор е самиот Крал Марко. Впрочем, самиот лик Крал Марко така се идентификува себеси:

Свер сум; ангел сум. Две лица крие душава моја. Сверот во мене рипа, вика, во крвта ми влегува и ме прави нечовек. Да мачам жени и деца, да удирам по еретиците... И потоа, ангел. Ќе го напојам коњчето мое, зобец ќе му дадам. На скитникот златна пара ќе му дадам, а на девојчето што безгрижно скока во дворот ќе му дадам бакнеж. Старата мајка ќе ја прегрнам како да ми е последен ден на светот... И потоа, свер. Буфтам по ливаѓето и по горите. Сам удирам по душманите. Ме рануваат, ме бодат со копјата и ме сечат со сабјите, но јас бол не чувствувам, зашто нели свер сум, само им ги одрабувам главите и насекаде околу мене мртви тела. И потоа, ангел. Ги закопувам мртвите и ги тешам живите. Сам им ги сидам куките... (Ковилоски, 2011: 148-149).

Тоа е, всушност, книжевно-уметничко пресликување на онаа разлика меѓу Крал Марко како историска личност (турски вазал) и Крал Марко како фолклорен лик (заштитник на народот).

Од друга страна, со помош на големиот број наратори и гледни точки во романот се нудат квалификации и валоризации за културниот идентитет на Европејците од аспект на Ориенталците, од една, и на Ориенталците од аспект на Европејците, од друга страна. Станува збор, имено, за допир на две различни

културни семиосфери кои, како што нагласуваше Лотман, меѓусебно се негираат и се детерминираат како инфериорни. Нашата културна семиосфера, вели Лотман, е безбедна, хармонично организирана, а нивната (од другите, туѓата) е непријателска, опасна и хаотична. (Лотман, 2006: 141). Во неколку раскажувачки сегменти од романот на Ковилоски се отвора прашањето за инфериорноста на културната семиосфера на *Другиот*. Така, во сегментот „Од Хрониката на Мунецимбаши“ за Европејците се вели дека се „неверници“, а во раскажувањето на Лала Шахин-паша европските земји се „невернички земји“. Андрејаш, пак, зборува за измаилканите како за „дрски неверници“, а за османлиската војска како за „аждер“. Според монахот Гаврил, Волкашин загинал од „нечисти раце“, а Иваниш го дефинира непријателот (турскиот аскер) како „ѓавол“. Јасно е дека непомирливоста на двете култури доаѓа од нивното непријателство, од освојувачките походи на Османлиската Империја на Балканскиот Полуостров и подоцна пошироко во Европа. Тоа се две противставени културни семиосфери без можност за цивилизирана интеракција. Секоја од овие култури ја издига својата слава на повисоко ниво во однос на другата култура.

Во врска, пак, со славата на Крале Марко, Ковилоски изградил една типична композиција на романот. Имено, нарацијата во „Синот на кралот“ е структурирана во три дела. Сите делови (првиот, вториот и третиот) имаат ист наслов – „Круг“. И не само тоа, туку и самата нарација е поврзана во круг преку нараторот Волкашин кој го започнува и го завршува раскажувањето во романот, а почетокот и крајот на романот се поврзани со ист наративен сегмент. Една од основните симболики на кругот е бескрајноста, бесконечноста, вечноста, без почеток и без крај. (Шевалие;

Гербран, 2005: 541-546). Се разбира, во контекст на романот овој симбол може да се толкува на многу различни начини, но сметаме дека со ваквата симболика се алудира на вечноста на јунакот во романот, на бесконечноста на неговата слава, независно од сите контроверзи и неразјаснети дилеми за него како историска личност, но и како книжевен (фолклорен) лик.

Во духот на постмодерната литература, во овој роман среќаваме и елементи на интертекстуалност (транстекстуалност). На еден општ план, може да зборуваме за интертекстуалност на историјата и книжевноста – историските настани како хипотекст, а сижето на романот како хипертекст. Од друга страна, во романот избобилуваат траги од стари текстови со своја улога и функција во овој роман на Ковилоски. Тоа се натписи од цркви, хроники, записи на црковни книги, народна песна, библиски текст и слично, а заедничка карактеристика на сите нив е тоа што се поврзани или, пак, се поврзуваат со јунакот на романот, со Крале Марко, односно со синот на кралот. Конкретно, тоа се следните текстови: записот на монахот Исаија Серски, натписот во црквата „Свети Димитрија“, народната песна „Марко Крале и три синцири робје“, записот на писарот Добре на требник, записот на монахот Петар, библискиот фрагмент од Посланието на светиот апостол Павле до Ефесјаните (од Новиот завет), фрагмент од веќе споменатата монодрама „Крале Марко (или синот на Волкашин)“ од истиот автор и други. Овој мозаик од постари текстови во романескното дело на Ковилоски има улога, односно е во функција да ја дополни сликата за времето (14 век) во кое се случуваат опишаните настани, но и да учествува во интегрирањето на ликот на Крале Марко и тоа од повеќе различни аспекти.

Од овој преглед на суштинските составни елементи на романот на Славчо Ковилоски со наслов „Синот на кралот“ сосема е очигледно дека станува збор за едно модерно книжевно-уметничко дело во вистинска смисла на зборот. Ковилоски мошне умешно ги компонира различните жанрови во едно сложено прозно остварување каков што е романот. Бројните наратори и различните погледи на свет, големиот број траги од стари текстови, односно цитатноста, но и автоцитатноста, мноштвото ликови и настани од едно дамнешно време, книжевната елаборација на интеркултурните односи на два сосема различни света, симбиозата на историјата и книжевноста (науката и уметноста), симболиката на еден дел од структурните сегменти и така натаму – сето тоа покажува дека овој роман на Ковилоски е еден вешто изработен книжевно-уметнички, но и книжевно-историски мозаик.

4. Сублимирани изводи

Романите на Славчо Ковилоски што се предмет на анализа (интерпретација, толкување) во овој труд се одликуваат со едноставна форма (синтакса), но со сложена содржина (семантика). Оваа нивна особеност значи дека романескниот исказ на Ковилоски е загатлив, загадочен, посебно на рамниште на импликациите, индициите и асоцијациите, а со самото тоа и провокативен за реципиентите оти ги поставува нив во една активна позиција на „творци на значењата“ на текстовите, во улога на „коавтори на романите“. Трите романи („Опасен сум“, „Сонување“ и „Синот на кралот“) се карактеризираат со разноликост од наративни структурни слоеви, но овде, во заклучокот, ќе ги наведеме само најспецифичните и тоа по еден системски редослед со кратки појаснувања:

- Едноставно раскажување со кое се создаваат сложени наративни

структури. Имено, во романите на Ковилоски нема доминација на детални описи и нефункционални одолговлекувања на приказната, туку тој раскажува концизно, пренесувајќи ја на едноставен и јасен начин сржта на приказната до читателот и притоа создавајќи една сложена раскажувачка структура. Во тој контекст, треба да се нагласи дека како доминантна стилска особеност на прозниот дискурс на Ковилоски се јавува кратката реченица што е раритет во романескните книжевно-уметнички дела;

- Нараторска разновидност. Во трите романи нема единствена наративна концепција во однос на изборот на нараторот (нاراتивниот глас, субјектот на дискурсот). Во романите „Опасен сум“ и „Сонување“ има само по еден наратор (јунакот), додека во романот „Синот на кралот“ има голем број наратори. Во таа смисла, романескното дело на Ковилоски покажува нагласена разноликост, а не монотоност. Во врска со прашањето за нараторите, во романите на Ковилоски раскажувачите најчесто се колебливи, што е особеност на модернистичкиот, односно на постмодернистичкиот книжевен исказ. Во директна врска со ваквата нараторска разновидност е и мултиплицираната фокализација (гледна точка, аспект на гледање). Имено, во романите се појавуваат два или повеќе аспекти на гледање (и се разбира толкување) за еден ист настан (на пример, двајца наратори, односно фокализанти, раскажуваат за иста случка), како и за ист проблем, за исто прашање. Ова е особено доминантно во романот „Синот на кралот“;

- Интертекстуалност (транстекстуалност). Во своите романи Ковилоски го практикува „палимпсестот“, односно внесувањето на претходни, веќе постоечки текстови (хипотекст) во новите романескни дела (хипертекст). Тоа значи дека за романите за кои зборуваме е специфична цитатноста, но во нив се

среќаваме и со автоцитатност (авторот цитира свои претходни текстови);

- Металитературни конструкции дополнети со иронија упатена на адреса на стереотипите (шаблоните) во литературата воопшто. На пример, иронизирање со реалистичниот портрет. Како илустрација за ваквата теза, нека ни послужи портретот како скица или како „кроки“ во романите на Ковилоски;

- Семантички празнини во дискурсот на романите („наративни маргини“) што треба да ги пополни (дополни) читателот со што Ковилоски ја практикува, но и ја нагласува постструктуралистичката теза дека значењето на едно книжевно дело (текст, дискурс) се создава индивидуално од страна на секој читател посебно;

- Практикување на „наративни резимеа“, односно создавање на „наративни макети“ коишто претставуваат (рефлектираат) одредени наративни програми или, пак, ја отсликуваат во една минијатурна форма сета содржина на нарацијата (конкретно во нашиов случај – на сиот роман);

- Наративни (романескни) композиции организирани во неколку раскажувачки тека, односно во неколку приказни што паралелно се одвиваат пред читателот. Со ваквата наративна постапка (техника) се постигнува динамичност во раскажувањето;

- Збогатување на нарацијата со прашањата за интеркултурните релации (интеркултурниот дијалогизам), односно со книжевно-уметничката елаборација на проблематиката на *Другиот (Другоста)* од бројни аспекти (на пример, европоцентризам vs ориентализам);

- Присуство на фантастиката, односно проблематизирањето на стварноста, најчесто со помош на митологијата и фолклорот, при што доминантен е калеидоскопскиот сетинг (брза промена на амбиентот во кој се сместени ликовите и во кој се одвива дејството). Во врска со

фантастичниот дискурс, во романите на Ковилоски е забележлива и трансформацијата (метаморфозата) на одредени ликови;

- Симбиоза на фактивното (историското) и фиктивното (книжевното). Најдобра илустрација за тоа се ликовите со референцијална функција, односно ликовите што упатуваат на животната стварност (современа или историска);

- Повторување на наративни сегменти што има (фигуративна) функција да ја потенцира (како поента, како порака) монотонијата на човековото секојдневије;

- Практикување на иронијата и автоиронијата како импликации за деградацијата и на единката (индивидуата) и на општеството (колективот), а во таа смисла е и изразениот сомнеж во автентичноста на „автентичните“ вредности во општеството, но и кај индивидуата. Со помош на иронијата и автоиронијата се жигосуваат (се критикуваат) негативностите во цивилизацијата (девијациите во современото општество) како што е, на пример, човековото чувство на загубеност во цивилизациските лавиринти, односно деградациите на отуѓената индивидуа во модерниот живот – индивидуа што (сосема погрешно!) спасот го гледа во бегството од реалноста (ескапизам), а не во соочувањето со препреките во животот и нивно надминување;

- Книжевно-уметничка елаборација на опозицијата *индивидуа – општество* којашто во одредени раскажувачки делови се трансформира во опозицијата *индивидуа – власт*. Функцијата на ваквата наративна структура во романите на Ковилоски е да се нагласи изразениот неконформизам и идејата дека секоја индивидуа треба да трага, да го бара сопствениот автентичен идентитет (личен и различен од другите). Токму затоа, во трите романи забележуваме поголем број ликови коишто трагаат по сопствениот автентичен идентитет;

- Наративна (романескна) обработка на универзалниот книжевно-уметнички мотив за вечната борба меѓу доброто и злото;

- Оптимистички пораки (поенти) во романите на Ковилоски упатени до читателот што можеме да ги сведеме на една реченица – индивидуата никогаш не треба да се откажува од своите желби, амбиции и соништа, туку мора постојано да се бори, да се труди нив да ги оствари за да стигне до она кон што трага секоја човечка единка – среќата.

Ете тоа се најсуштинските особености на наративната во романите што беа предмет на нашата анализа. Сето што е кажано погоре говори за едно богатство од наративни постапки (техники), но и за богатство од теми, идеи и мотиви во трите романи на овој наш автор, а тоа пак од своја страна ја потврдува високата книжевно-естетска вредност на романескното дело на Славчо Ковилоски.

Библиографија

1. Goldman, Lisjen (1967). *Za sociologiju romana*. Beograd: Kultura.
2. Ковилоски, Славчо (2007). *Опасен сум*. Скопје: Темплум.
3. Ковилоски, Славчо (2011). *Синот на кралот*. Скопје: Современост.
4. Ковилоски, Славчо (2014). *Сонување*. Скопје: Феникс.
5. Лотман, Јуриј М. (2006). *Семиосфера: во световите на мислењето*. Превод Марија Ѓорѓиева. Скопје: Три.
6. Младеноски, Ранко (2013). *Промоции*. Скопје: Академски печат.
7. Стефановски, Горан (2003). *Мала книга на стапици*. Скопје: Табернакул.
8. Шевалие, Жан; Гербран, Ален (2005). *Речник на симболите*. Превод од француски јазик Ирина Бабамова, Маргарита Велевска, Ирина Ивановска, Марина Михајловска, Радица Никодиновска, Ирина Павловска. Скопје: Табернакул.

СОВРЕМЕНОСТ

Списание за литература, култура и уметност

Издавач: Современост, Скопје

Управен одбор

Мирко Стефановски, претседател

Горјан Петревски

Славчо Ковилоски

Снежана Неделковска

Мишо Китаноски

Надзорен одбор

Васил Дрвошанов, претседател

Дејан Методијески

Маја Боцевска

Компјутерска подготовка, лектура и печат

Академски печат, Скопје

Материјалите до еден авторски табак се доставуваат по е-маил или ЦД, заедно со печатен текст со кирилична поддршка во Times New Roman или фонт Pulstajms7 за кирилично писмо и Times New Roman за латинично писмо. Другите користени фонтови да се испратат по е-маил или да се снимат на ЦД. Ракописите не се рецензираат, не се хонорираат и не се враќаат.

Адреса: Списание „Современост“, Скопје,

ул. Франклин Рузвелт 8, пош. фах 221.

Чек с/ка 300000001185473,

Даночен број 4030988132811

Комерцијална банка а.д. Скопје

СОВРЕМЕННОСТ

СОВРЕМЕННОСТ

СПИСАНИЕ ЗА ЛИТЕРАТУРА, КУЛТУРА И УМЕТНОСТ
ул. „Франклин Рузвелт“ 8, пош. фах 221
sovremenost_mk@hotmail.com